

фортифікаційних споруд представлений в якості наявних промислів та земельних угідь і не зазначається про доходність чи збитковість території проте стан фортифікацій більше схильні до занедбаних адже основна кількість коштів використовувалась для забезпечення проведення інтенсивних бойових дій.

Джерела та література

1. Гільденштедт, Йоган-Антон. Подорож Єлисаветградською провінцією 1774 року [Архівовано 14 травня 2020 у Wayback Machine.]. Упорядник Пивовар А.В. К.: Академперіодика, 2005. 48 с.

2. D., Johann Anton Güldenstädt. Russisch-Kaysersl. Akademikers und Professors der Naturgeschichte auch der Churfürstl. Maynzischen und der Berliner Naturforschenden, wie auch der St. Petersburgischen ökonomischen Gesellschaft Mitglieds. Reisen durch Russland und im Caucasischen Geburge. Auf Befehl der Russisch-Kayserslichen. Akademie der Wissenschaften herausgegeben von P.S.Pallas. – St. Petersburg, bey der Kayserlichen Akademie der Wissenschaften, 1791; Bd. II. 552 s.

3. Никифорова, Н. О. (1999). Щоденник подорожі Й. А. Гільденштедта Єлисаветградською провінцією (травень-липень 1774 р.) // *Записки науково-дослідної лабораторії Південної України Запорізького держуніверситету: Південна Україна XVIII—XIX століття*. Вип. 4(5). Запоріжжя: РА «Тандем-У». С. 15–40.

4. Ласковский, О. (1866). Карты, планы и чертежи к 3-4 части материалов для истории инженерного искусства в России СПб.

5. Полонська-Василенко, Н. (1960). Заселення південної України в половині XVIII ст. (1734–1775) частина II (заселення новоросійської губернії) Мюнхен.

Сергій ПОДОЛЬСЬКИЙ

ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИЙ РОЗВИТОК МІСТ НАДДНІПРЯНЩИНИ В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ XVIII – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ

TRADE AND INDUSTRIAL DEVELOPMENT OF THE CITIES OF THE NADDNIPRIANS IN THE LAST QUARTER OF THE EIGHTEENTH AND EARLY TWENTIETH CENTURIES: A HISTORIOGRAPHICAL ANALYSIS

Торгівля відіграла важливу роль в історичному розвитку соціуму. Вона сприяла розширенню культурного обміну між народами, розвитку економіки та

збереженню миру. Торгівля стимулювала розвиток міжнародних відносин, обмін товарами та ідеями, а також сприяла появі нових технологій та винаходів.

Завдяки торгівлі народи могли отримувати ті товари, які не вироблялися на їхній території, та розвивати свою економіку. Таким чином, торгівля відіграла ключову роль у формуванні світової історії та сприяла розвитку цивілізацій. Минуле наочно демонструє приклади успішної поведінки спільноти, яка сприяла гармонійному розвитку під час криз, демографічних змін, епідемій та воєн. Ретельне дослідження та аналіз цих історичних фактів відображають сучасні концепції розв'язання соціально-економічних проблем сьогодення.

Питання торгово-промислового розвитку міст Наддніпрянщини в останній чверті XVIII – на початку XX століття є досить актуальними для історичних досліджень. Цей період в історії України і Європи загалом був важливим з погляду розвитку торгівлі, промисловості та суспільства в цілому.

У цьому контексті, історіографічний аналіз може допомогти виявити ключові тенденції, напрями досліджень, а також прогалини в наявних дослідженнях. Зокрема, дослідження торгово-промислового розвитку міст Наддніпрянщини може включати такі аспекти:

- Економічний аналіз: розгляд економічного розвитку міст з точки зору торгівлі, промисловості, фінансів, транспорту тощо.
- Соціальний аспект: вивчення впливу торгівлі та промисловості на суспільство міст щодо зміни у класовій структурі, умов праці та соціальних взаємодіях.
- Політичний контекст: аналіз впливу політичних подій і режимів на розвиток міст та їхню економічну діяльність.
- Культурні аспекти: роль торгівлі та промисловості у формуванні культурного обличчя міст, взаємовплив економічних та культурних процесів.
- Порівняльний аналіз: порівняння досліджуваних міст з іншими регіонами України або з містами інших країн.

При проведенні історіографічного аналізу важливо враховувати різноманітність підходів і тлумачень, які використовуються в історичних дослідженнях. Також слід звернути увагу на можливі проблеми та прогалини в наявних джерелах і літературі, що вивчаються.

Ми надаємо перевагу науковому та дослідницькому вивченню праць, які стосуються економічної політики Російської імперії у контексті формування світового ринку, промислового розвитку України у взаємозв'язку з торгівлею, а також ролі промислового і аграрного капіталу у торговельній діяльності.

Здійснюючи аналіз історіографії з вказаної теми за формально-функціональним критерієм встановлено, що формально-функціональний критерій в історичних дослідженнях є одним із методів аналізу історичних явищ. Його особливістю є розділення об'єкта дослідження на формальні (структурні) та функціональні аспекти. Формальний аспект вказує на зовнішній вигляд об'єкта, його організаційну структуру, а функціональний –

зосереджується на функціональних можливостях та цілях цього об'єкта. Застосування такого критерію дозволяє краще зрозуміти природу об'єкта та відтворити його історичний контекст.

Серед таких досліджень можна виділити історіографічні праці, зокрема монографії, дисертації, а також підручники і навчальні посібники, що детально висвітлюють проблеми історіографії певних аспектів. Важливою групою джерел є історіографічні вступи до монографій і дисертацій, які розглядають різні аспекти соціально-економічних і соціокультурних процесів у містах. До інших джерел відносяться історіографічні статті в наукових виданнях, матеріали конференцій, огляди та рецензії. Ці види досліджень відрізняються не лише за концепцією та напрямом, але й за глибиною аналізу та хронологічними межами.

Різні аспекти торгово-промислового розвитку міст Наддніпрянської України у різні часи досліджували В. Орлик (Орлик, 2006, 2007, 2019), О. Реєнт (Реєнт, 2017), С. Орлик (Орлик, 2011, 2012), Т. Гончарук (1999, 2008) О. Бондаренко (Бондаренко, 2013, 2014, 2020) та інші.

Ми визначили такі напрями сучасних досліджень проблеми розвитку торгівлі та промисловості міст Наддніпрянщини в останній чверті XVIII ст. – на початку XX ст.

- податкова політика Російської імперії в Україні (В. Орлик, С. Орлик);
- економічний розвиток міст Російської імперії (А. Бойко, О. Бондаренко, Т. Гончарук);
- особливості розвитку української торгівлі (О. Реєнт, В. Церклевич, О. Прищепа та ін.).

Зокрема, у монографії В. Орлика вперше в історіографії всебічно досліджено податкову політику уряду Російської імперії кінця XVIII – середини XIX століття. Проведено системний і порівняльний аналіз цієї політики в різних регіонах (Полтавській, Чернігівській, Слобожанщині (Харківській), Волинській, Київській, Подільській, Катеринославській, Херсонській і Таврійській губерніях), а також проведено історико-порівняльний аналіз з регіонами Білорусі та Прибалтики.

У рамках дисертаційного дослідження С. Орлик «Еволюція системи оподаткування нерухомого майна в Російській імперії наприкінці XVIII – початку XX ст. (на матеріалах українських губерній)» (Орлик, 2012) було розглянуто особливості оподаткування нерухомого майна (в т.ч. фабрично-заводського та торгівельно-промислового) в містах, посадах і містечках Наддніпрянської України. Акцентуючи увагу на тому, що в середині 90-х років XIX століття в великі міста охопила «будівельна лихоманка» С. Орлик значну увагу приділила механізму оподаткування торгівельної міської нерухомості (крамниць, яток тощо) міським оціночним збором та державним податком з нерухомого майна (Орлик, 2012а). Окремо було приділено увагу оподаткуванню нерухомого майна промислових підприємств Наддніпрянської України (1863 – 1912 рр.) (Орлик, 2011; Орлик, 2011а).

Дослідження Т. Гончарук є значущим внеском у вивчення історіографічних аспектів української економіки в ХІХ столітті. Автор звертає увагу на різноманітність підходів до аналізу української економіки того періоду, включаючи різні методологічні підходи, історичні школи думок та теоретичні концепції. Вона висвітлює ключові тенденції досліджень, прогалини в історіографії, а також спростовує міфи та стереотипи, що можуть існувати у вивченні цього періоду. Т. Гончарук ретельно опрацювала історію дослідження вільної економічної зони на Півдні України, утворення порто-франко в Одесі та його вплив на розвиток всіх територій України, проаналізувала погляди істориків на роль української економіки у загальноімперському контексті. Особливо важливим є висновок про необхідність розглядати економічний розвиток Наддніпрянської України як необхідну складову загального економічного організму України (Гончарук, 1999).

Наукова публікація О. Бондаренка представляє рівень дослідження розвитку торгівлі у містах Наддніпрянської України в період з 1785 по 1917 рік з погляду сучасної вітчизняної історичної науки. Крім традиційних аспектів дослідження зазначено звернення до таких ключових напрямів наукового дослідження, як форми та методи внутрішньої та зовнішньої торгівлі українських міст, приватне підприємництво у міській економіці та інше. Вчений зауважує, що аналіз розвитку торгівлі в містах розглядається у контексті економічних явищ в українських губерніях або в рамках досліджень історії певних регіонів чи окремих міських поселень. Простежено, що більшість дослідників занадто фокусується на зборі фактичних даних, замість здійснення узагальнень та теоретичного осмислення процесів, пов'язаних з розвитком торгівлі, тому й вивчення теми нерівномірне як з регіональної, так і з хронологічної точки зору (Бондаренко, 2021).

У науковій розвідці О. Реєнта всебічно досліджено особливості української торгівлі в ХІХ – на початку ХХ ст. Вчений аналізує зміни в торговельних відносинах зазначеного періоду, які призвели до розширення мережі торгових закладів, зміни форм та методів купівлі-продажу, перетворення багатьох міст на потужні торгові центри, особливий акцент зроблено на розвиткові чорноморсько-азовських портів (Одеса, Херсон, Миколаїв, Маріуполь та інші) (Реєнт, 2017).

Представлені наукові дослідження багатоаспектно презентують представлену тему. В історичному контексті вивчення економічного розвитку регіонів у певний історичний період дозволяє краще зрозуміти формування сучасних економічних, соціальних та культурних умов. Розвиток міст Наддніпрянщини в останній чверті ХVІІІ – на початку ХХ століття відображає важливі етапи історії України та розвитку її економіки.

У контексті урбанізації та індустріалізації дослідження торгово-промислового розвитку міст Наддніпрянщини в останнє десятиліття ХVІІІ – початок ХХ століття дозволяє вивчити ці процеси на місцевому рівні та їхній вплив на економіку регіону. Міста завжди відігравали ключову роль у торгівлі

та промисловості. Вивчення їхнього розвитку дозволяє зрозуміти, які галузі були пріоритетними, які тенденції визначали їхній розвиток та які фактори впливали на їх економічну активність.

Таким чином, тема є актуальною як з історичного, так і з практичного погляду, оскільки дозволяє зрозуміти етапи економічного розвитку регіону та вивчати взаємозв'язок історичних процесів із сучасними викликами та можливостями. Знання про минуле дозволяють зробити важливі висновки для розвитку сучасних стратегій економічного зростання та регіонального розвитку. Вивчення торгово-промислового розвитку міст Наддніпрянщини може допомогти ідентифікувати ключові фактори успіху або невдач, які можуть бути корисними для сучасного періоду.

Результати такого дослідження можуть бути корисними не лише для істориків, а й для економістів та соціологів, що досліджують процеси глобалізації та регіонального розвитку.

Джерела та література

1. Бондаренко, О. В. (2021). Розвиток торгівлі в містах Наддніпрянської України в 1785– 1917 рр.: сучасна вітчизняна історіографія. *Society. Document. Communication* Ed. 11. 75 – 90.
2. Гончарук, Т. Г. (1999). З історії вивчення української економіки першої половини XIX ст.: *Історіографічні нариси*. 152 с.
3. Орлик, В. М. (2007). Податкова політика Російської імперії в Україні в дореформений період: *монографія*. Кіровоград: Імекс-ЛТД. 631 с.
4. Орлик, С. (2011). Оподаткування нерухомого майна промислових підприємств у Російській імперії (1863-1912 рр.). *Пріоритети розвитку підприємств у XXI столітті: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кіровоград, 21 квітня 2011р.). Кіровоград. С. 40–42.
5. Орлик, С. (2011а). Проблеми визначення бази оподаткування для податку на нерухоме майно (XIX–початок XX ст.). *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 20 (2). С. 236–243.
6. Орлик, С. (2012). Еволюція системи оподаткування нерухомого майна в Російській імперії наприкінці XVIII–початку XX ст.(на матеріалах українських губерній): дис. ... канд. економічних наук: 08.00.01. Київ. 248 с.
7. Орлик, С. (2012а). Оподаткування нерухомого майна в містах Російської імперії. *Збірник наукових праць учених та аспірантів ДВНЗ «Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди»*. 18/2. С.123–127.
8. Реєнт, О. (2017). Загальні тенденції розвитку, найголовніші осередки та реверсні особливості української торгівлі в XIX – на початку XX ст. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* Випуск 26. Київ. С. 7–26.